

Polsko-niemieckie
miejsca
pamięci

Polsko-niemieckie miejsca pamięci | Deutsch-Polnische Erinnerungsorte

Miejsca pamięci to wydarzenia, osoby i inne fenomeny historyczne, które zarówno warunkują, jak i odzwierciedlają kształtowanie się tożsamości zbiorowych. W niniejszym czterotomowym dziele badania miejsc pamięci po raz pierwszy przeniesiono na płaszczyznę bilateralną, odnosząc je do dwóch sąsiadujących ze sobą społeczeństw: polskiego i niemieckiego.

Polaków i Niemców łączy wiele wspomnień, które na przestrzeni wieków odpowiadały różnym potrzebom tożsamościowym. Prezentowany zbiór esejów daje wgląd w kultury pamięci obu narodów, w to, co jest dla nich wspólne, i to, co je różni. W efekcie powstaje fascynująca historia porównawcza oraz historia wzajemnych oddziaływań na płaszczyźnie, która przez współczesną historiografię określana jest mianem historii drugiego stopnia. Poddając krytycznej analizie mechanizmy funkcjonowania pamięci zbiorowej, otwieramy nowe perspektywy, zarówno w patrzeniu na sąsiada, jak i na własną przeszłość. Specyfiką polsko-niemieckiego sąsiedztwa jest bowiem to, że bez znajomości polskiej historii można tylko częściowo zrozumieć historię Niemiec oraz na odwrót – nie znając historii Niemiec, nie zrozumiemy do końca historii Polski.

Projekt „Polsko-niemieckie miejsca pamięci | Deutsch-Polnische Erinnerungsorte” wzbogaca nie tylko bilateralną, lecz także uniwersalną refleksję nad pamięcią kulturową. Włącza polsko-niemieckie doświadczenia w kontekst europejskich debat o pamięci. Na publikację składają trzy tomy bazujące na badaniach empirycznych (I–III) i jeden tom metodologiczny (IV). W języku niemieckim ukazuje się jeszcze tom piąty zawierający wybór publikowanych wcześniej tekstów polskich autorów.

Tom 1: Wspólne / Oddzielne

Tom 2: Wspólne / Oddzielne

Tom 3: Paralele

Tom 4: Refleksje metodologiczne

Inicjatorem projektu jest

Centrum Badań Historycznych PAN w Berlinie

ZENTRUM für HISTORISCHE FORSCHUNG BERLIN
der Polnischen Akademie der Wissenschaften
CENTRUM BADAŃ HISTORYCZNYCH
Polskiej Akademii Nauk w Berlinie

Polsko-niemieckie miejsca pamięci

redakcja

Robert Traba, Hans Henning Hahn
współpraca Maciej Górny, Kornelia Kończal

tom 1 Wspólne / Oddzielne

Wydawnictwo Naukowe Scholar
Warszawa 2015

Projekt okładki: Marta Kurczewska

Redaktor prowadzący: Łukasz Żebrowski

Redakcja: Sebastian Szymański

Korekta: Jakub Dadlez

Copyright © by Centrum Badań Historycznych PAN, Berlin 2015

Copyright © by Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2015

Projekt „Polsko-niemieckie miejsca pamięci | Deutsch-Polnische Erinnerungsorte”
został zrealizowany dzięki wsparciu:

Alfried Krupp von Bohlen
und Halbach-Stiftung

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

FUNDACJA WSPÓŁPRACY
POLSKO-NIEMIECKIEJ
STIFTUNG
FÜR DEUTSCH-POLNISCHE
ZUSAMMENARBEIT

GOETHE
INSTITUT

ISBN 978-83-7383-493-4 (całość)

ISBN 978-83-7383-496-5 (t. 1)

W wydawnictwie Ferdinand Schöningh Verlag w Paderbornie
(www.schoeningh.de) ukazuje się edycja niemiecka tego tomu.

Wydawnictwo Naukowe Scholar Spółka z o.o.
ul. Wiślana 8, 00-317 Warszawa
tel./fax 22 692 41 18, 22 826 59 21, 22 828 93 91
dział handlowy: jak wyżej, w. 105, 108
e-mail: info@scholar.com.pl
www.scholar.com.pl

Wydanie pierwsze
Skład i łamanie: WN Scholar (*Jerzy Łazarski*)
Druk i oprawa:

Spis treści

O czym (nie) opowiadają polsko-niemieckie miejsca pamięci
Hans Henning Hahn, Robert Traba / 9

Podziękowania / 45

Polsko-niemieckie miejsca pamięci / 47

Bliskie i dalekie

Prusy

Wymuszone sąsiedztwo
Peter Oliver Loew / 53

Hanza

Średniowieczna unia gospodarcza
Jörg Hackmann / 81

Warmia i Mazury/Prusy Wschodnie

Od przedmurza do Borussii
Rafał Żytyniec / 94

Gdańsk

Miasto pisze narodowe historie
Peter Oliver Loew / 118

Korytarz

Przestrzeń jako program polityczny
Gernot Briesewitz / 134

Wielkopolska/Ostmark

Narodowe gry konkurencji
Stefan Dyroff / 150

Galicja

Zerwane i odnalezione historie
Adam Kożuchowski, Werner Nell / 169

Sztetl

Skrzypek w zaułku miasteczka
Agnieszka W. Wierzcholska / 187

Śląsk

Mit początków – katastrofa końca – utopia przyszłości

Wojciech Kunicki / 207

Wrocław

Podwójna historia jednego miasta

Juliane Haubold-Stolle, Magdalena Saryusz-Wolska / 223

Sasi

Niemieckie refugium dla Polski?

Miloš Řezník / 244

Zwycięstwa i klęski

Bitwa pod Legnicą

„Gorze się nam stało”

Juliane Haubold-Stolle, Jakub Tyszkiewicz / 259

Bitwa pod Grunwaldem

(Nie)udane mity zwycięstwa

Mathieu Olivier / 270

Kulturkampf

W obronie wartości

Witold Molik, Stephan Scholz / 288

I wojna światowa

Wielka wojna – mniejsza wojna

Jerzy Holzer / 302

Pakt Ribbentrop-Mołotow

Czwarty rozbiór Polski?

Felix Ackermann / 325

Kampania wrześniowa

Błyskawiczne zwycięstwo czy wojna na wyniszczenie?

Jochen Böhrer / 340

Powstanie w getcie warszawskim

Bohaterowie mimo woli

Beate Kosmala / 354

Monte Cassino

Janusowe oblicza wielkiej bitwy

Camilla Miglio, Paolo Morawski / 378

8/9 V 1945

Początek końca

Jörg Echternkamp, Anna Labentz, Robert Traba / 390

Ucieczka i wypędzenie

Oblicza deprivacji

Hubert Orłowski / 416

Wyścig Pokoju

Tour de l'Est

Sylvia Haida / 441

Krzyżowa

Pacta sunt servanda!

Mateusz J. Hartwich / 451

Granica na Odrze i Nysie

Do odwołania?

Kerstin Hinrichsen / 462

Obce i nasze

Wanda, co nie chciała Niemca

Femme polonaise

Andreas Degen, Elżbieta Dzikowska / 483

Habsburgowie

Żartobliwy sentyment i chłodna obojętność

Grzegorz Chomicki, Mariusz Kaczka / 496

Turcja

Ante portas ...?

Odile Bour / 522

Kaszubi

Ani ogień, ani woda

Nicole Dołowy-Rybińska / 536

Wit Stwosz

Polska kariera norymberskiego artysty

Beate Störckuhl / 551

Mikołaj Kopernik

O obrotach narodowych dziełem wielkiego astronoma

Elisabeth Ritter / 566

Otto von Bismarck

Co pozostało ze zrewidowanego mitu

Jerzy W. Borejsza, Hans Henning Hahn / 584

Janusz Korczak

Pons inter nationes

Nina Mueller, Gertrud Pickhan / 614

Folksdojcz

Rasa, los i zdrada

Jerzy Kochanowski, Stefan Zwicker / 626

Günter Grass

Idąc rakiem z blaszanym bębenkiem i Nagrodą Nobla

Thomas Serrier / 646

Ziemie Odzyskane / utracony Heimat

Ludzkie dramaty i koniunktury polityczne

Robert Traba, Rafał Żytniec / 660

Żydzi

Obrazy zbiorowości wyobrażonej

Katrin Steffen / 683

Autorki i autorzy / 718

Źródła ilustracji / 721

Indeks osób / 724

Indeks nazw geograficznych / 753